

נאמר של נייר

השערוריה של שנות ה-40 ★ האקדמיה בוחנת שיסויי

בגין בכיכר ★ השחקן שחוסל בידי סטאלין ★ מסעות שליח הברון

מקור

מעגלות

הספר השערורייתי הראשון בסיפורת הארצישראלית הוא מעגלות מאת דויד מלך. שראה אור לפני קרוב ל-40 שנה. בראשית שנות ה-50, קראתי בהיותי כבן 11, בראשית שנות ה-50, ונמשכתי אליו, כאל שאבו אסור. החודש ראתה אור מהדורה מצולמת של מעגלות, שנקראת היום כספר תמים, שלא נותר בו שריד כלשהו מאותה שערוריה ספרותית שליוותה את מהדורתו הראשונה בשנת 1945.

מעגלות הוא סיפורם של מנחמקה והנקה. * דויד מלך — מעגלות; מהדורה מצולמת; הוצאת עם-עובד; 264 עמודים (כריכה רכה).

בסנימיותו ניצנץ לו לשמואל גרוסמן מתוך החשיכה, היה הוא — כאילו הכל שקע בתוכו, כבה. נישרף לאמר. ליטפו ידיו את גופו. אבל היו חסרות חיים. אחוזות שיממון. היה שמואל

דויד מלך
זיונים זה לא הכל

גרוסמן כולו אחוז שיממון. השיממון הידוע לו. חנקה נתחוצצה כולה תחת מגע ידיו המתות. כיסתה את ערום גופו בשמיכה. שהיה עוד שמואל גרוסמן לצידה ושניהם שכבו כנוזפים כחוטאים. ניסה עוד לחבקה בזרועותיו כאילו כפאו שר. קם. גחן עליה, על ראשה. ריפרפו שפתיו על מצחה קרות, מתות. יצא בצעדים מהירים את החדר. באותם הצעדים המהירים צעד אל עבר הדירה האוכל — והנה הגמר. אותו הגמר. — צחק רע ומכוער. פרץ מסו של שמואל גרוסמן.

חנקה נשארה שוכבת שעה ארוכה עירומה תחת השמיכה. לא יכלה לזוז. לא יכלה להניע אבר. הרגשה מאוסה חזלה בתוכה, כשרץ מאוס וטמא. לא יכלה לנגיע בגופה. כאילו נדהם, נטמא וחולל. אבל מזרר הרגשה זו לא דיכאתה עתה כלל. ידעה כבר כי היא מחוצה לה. אחר לבשה בגדיה ויצאה החוצה. הירח עמד באמצע הרקיע. הוא היה כמעט במלואו ואורו נזיה בהיר וטוב. ושקט. הלילה היה קריר ורענן. חנקה לקחה מגבת ובוטנת לילה שלה והלכה למקלחת. כשעמדה תחת הקלוח של המים הקרים המרעננים, דווקא לבה. כאילו הקלוח הקר הזה שוטף מעל גופה את הזוהמה והטומאה. שיממוןה את גופה במגבת. רעננות חדשה שבה לאבריה, לבשה את בותנת-הלילה הלבנה. הנקיה ושבה לחדרה...

קטע זה, שגרר בעקבותיו מאות אם לא אלפי שעות ריון ושיחה בקיבוצים, רצופות במחאות וכל שאר סממני "שערוריה ספרותית", מתעלה עשרות-מונים מעל לכל סיפרות דור הפלמ"ח. כל יצירות נתן שחם — אהרון מגד — חנך ברטוב — משה שמיר — יזהר פמילנסקי חסרים את אותה רגישות ויצרת של דויד מלך. שצליח באמצעות הרמיות של מנחמקה הנבגר, חנקה הכוגרת ושמואל גרוסמן פורק עולה-מוסר — להביא תמונה ספרותית אותנטית של אותו דור המייסדים.

מעגלות הוא מהספרים המעולים של רשימות הסיפורת הארצישראלית לדורותיה. זה רומן תלת-מימדי, המנפיש את חיי הקיבוץ באותה עת, ורומה כי עצם הנפשה זו היא שהכניסה כל-יך את התנועה הקיבוצית של מחצית שנות הארבעים, אחרי שפניה נשקפו באמינות מרובה במראות של מעגלות.

פרט נוסף, וחשוב לא פחות, הוא עצם התייחסותו של דויד מלך במעגלות לפרט, בלב

לקורא העכשווי, המעלעל בזיונים זה לא הכל של דן בן-אמוץ, ושאר ספרים כדוגמתו, עשוי להיראות הקטע של תיאור בגינת הנקה עם גרוסמן כמעליב את דמיונו האירוטי, ומן הראוי להביא קטע זה כאן במלואו:

שמואל גרוסמן הרישט ידו לאט לאט אל המנורה הקטנה שעמדה על השולחן. לאט לאט הריד את הפתילה, לאט לאט ירדה האש הקטנה. היבהבה וכבתה. בחשכה שקמה בחדר שמע שמואל גרוסמן את נשימתו הקצובה של יעקבלה מתחת לכילה שהלבינה מהפניה שמנגדה. חש בהלם ליבה המהיר, הניפחד של חנקה לידו. שכבה חנקה ללא ניע, כקפואה. רק משהצמיד גופה לגופו הרגישה בזעזעים חזקים, פנימיים, כמו עמומים, בתוכה, בתוך קרביה. אחז בו בשמואל גרוסמן סער עצום. ניסה עוד פניה ואת צווארה של חנקה בנשיקות צורבות. כבש ראשו בעווית בחיקה — וכאשר לובן גוהה של חנקה המזועזע, המטלטל

הוא הכולבויניק של הקיבוץ, ואילו היא הינה הניגוד למנחמקה, אשה פופולארית בין חבריה החלוצים, יפת-תואר, הווכה למעמד של כבוד בין חבריה החלוצים, בשל עבודתה ברפת.

בשנים הראשונות לחייהם המשותפים של מנחמקה וחנקה, ימי-הולדת של הבן הראשון בקיבוץ, מחוייק רבקה-אהבה את שניהם. אך עם השנים הולכת ומתעמעמת אהבתם, וגובר הספק בליבה של חנקה. היא חדלה למצוא סיפוק באהבתו הרגשנית וחסרת האחווה במציאות של מנחמקה, עד שהיא מתפתה לבגוד בו עם שמואל גרוסמן. תיאור הבגידה של חנקה עם גרוסמן הסעיר לפני קרוב לארבעים שנה את התנועה הקיבוצית כולה. תיאור הבגידה הפך עד מהרה לנושא המדובר ביותר, ככל רחבי התנועה הקיבוצית, ועורר שאלות עקרוניות כרבר הצורך להתמקד אך ורק בתארים חיוניים של החיים בקיבוץ, תוך גינוי תיאור בגידה זה, פרי עטו של דויד מלך, איש עין-חרוד.

החוויה הישראלית מנחם בגין ותרבות הכיכרות

הים והאוויר. ברגע זה מרגיש הציבור כעם גדול ובגין בראשו מגלם את זהותו החדשה. אין צורך לומר שבתוך סכמה כזאת משתלבת להשליא האשמת המערך בבגידה בענק הכור האטומי. הסיפור חוזר על עצמו: האויב מאיים בהשמדת ילדינו הרבים (סכנה). דקהל בבתחם). טייסינו הנפלאים יוצאים לקרב (מחיצות כספים סוערות) ואז בא המערך ועושה יד אחת עם המגנים אותנו (קריאות זעם ובוז).

זהו כל סיפורו של בגין. אנחנו מצד אחד. הם מצד שני. ובינינו הרם (רם ילדינו השוקר ורם חרבנו הנוקמת). סיפור זה — שבו אנחנו המעטים והחלשים, לקחנו גורלנו בידיים וניצחנו אותם את הרבים החזקים, ותוך כדי כך גם לבשנו את זהותם...

נורית גרץ, בוחנת את שורשי פניותיו של מנחם בגין, מבלי שתחסוך שבטה מהורי סיגנון זה, קורמי בגין בימי שילטון המערך, שהחרידו במשך עשור בשנים את סיגנון האנחנו ואתם. סיגנון שבו מתעלה בגין על מוריו ורבותיו מהמערך. כנחישתה מגיעה גרץ גם למסקנה: אך אם נערך מסע אל העבר ונפקד את סיגנון מורו ורבו של בגין, נראה שאין שום קרבה בין המורה לתלמיד. חרף המאבקים המרים בין זבוטינסקי לתנועת הפועלים, חרף ההתבטאויות החריפות, החתרנות, הנידוים והפרישות, באופן כללי עדיין היה בסיגנונו של זבוטינסקי גג משותף לכל בניהם...

כמשך ניתוח לשון הכיכרות של מנחם בגין מגיעה נורית גרץ לאב ולמורה של האלימות הלשונית שבה נוקט ראש-המשלה, אל אב"א אהימאיר, מנהיג ברית הביריונים של שנות ה-30. עולמו של אחימאיר, בעולמו של בגין, אינו אלא מורב שמהם רבו אותם שני גיבורים בודדים: אנחנו והם. בין השניים מרחקי אינסוף שאין שום אפשרות לגשר ביניהם...

את ניתוחה לנאומו מנחם בגין בכיכרות מסיימת נורית גרץ על סלידתו של זבוטינסקי, "מורו ורבו", של מנחם בגין, שיצא נגר אותה תרבות אלימה של כיכרות, והיא כותבת: בזמנו טען זבוטינסקי שמוטב לו לעבור מן העולם מאשר לקבל חלק מהשקפותיהם הקיצוניות של אנשי ברית-הביריונים, בהקשר זה ציטט (זבוטינסקי) משורר יונאי שאמר: "מחמנים אחרים באתי ואל זמנים אחרים אלך. והנה, אנחנו סה. כאן נולדנו. מהחמנים האלה באנו. לאן נלך אנחנו?"

אין לי ספק שניתוח חריף זה שערכה נורית גרץ לנאומו-הכיכרות של מנחם בגין, מעיד על היד שהוסתה להשליך את רימונהיד שקיפר את חייו לאמיל גרינצווייג. את ניתוחה של גרץ לנאומו-הכיכרות של מנחם בגין יש לקרוא, ושוב לקרוא, ולשנן, כדי להבין היכן נטמנו זרעי-הפורענות, העשויים להביא לחברה הישראלית את הקץ המר, קץ דומה לזה של גרמניה הנאצית ואיטליה הפאשיסטית.

בגין בכיכר מלכיישראל, רשימה מנתחת ככלי-ניתוח ספרותיים, תחת הכותרת מעטים מול רבים — ריטוריקה ומיבנה בנאומו הבחירות של מנחם בגין. רשימה זו של גרץ היא נבחנת מימך חברת-תוכנית מדהים, שיש כוחו להמחיש לישראלי השפוי יותר מכל יצירה ספרותית את טיוח המרכות בחברה הישראלית. ואת נפילת-הליכידה בקורי העכביש של הדמגוגיה הפאשיסטית של מנחם בגין.

נורית גרץ קוראת ברשימתה תגר אינטלקטואלי על מנחם בגין, שספק אם יש כיכולתו של ראש-המשלה להענות לו בהווה, או בבוא העת, בנייתו רמתו בידי היסטוריון בעתיד. על אחד מקטעי הנאומו של מנחם בגין, כותבת גרץ:

הקטע כולו בנוי על הניגוד בינינו לבין אויבינו וגולת הכותרת שלו היא הפעת טייסינו: "עבשיו אני מבקש מכבם (...). את העם ליהדות לאבינו שבשמיים על שנתן לנו את טייסינו. כאן כבר אין שיעור למחנאות הכפיים הקריאת 'בגין בגין ואין להתפלא על כך שבאין פוץ השיר 'בגין מלך ישראל' בכל עוצמתו. שהרי ברגע זה מגיע המזון לליכוד מחלט. הוא הופך להיות טייסינו ובחורינו היולינו (בעוד שקדם היה רק ליריני). הוא הופך להיות בתינו וערינו, מושבותינו וקיבוצינו והוא ממלא את החלל כולו. עם צהיל הורד עליהם מן הרבשה.

...אמש במקום הזה היו הרבה הגלים אדומים (בוז) היום יש פה הרבה דגלי תבלת לבן (תרעות). זהו ההבל המזפרי, הדיספורי האיריאולוגי. בינינו לבין המערך הסוציאליסטי (בוז). הם עדיין לא למדו, מה מסמל הדגל האדום בתקופתנו. זהו הדגל של הטרור-נאציזם (בוז). אבל על הנאציזם לא אדבר הלילה. אדבר על הקימונים (בוז). זה הדגל של שיגאת ישראל. ואספקת נשק לכל אויבי ישראל מסביב (בוז). זה הדגל של רדיפת היהודים ורדיפת העברית. זה הדגל של מחנות ריכוז וריכוז הארם. זה הדגל של השיעבוד, של האובה, ואת הדגל הזה אמש הניסו אלה שהדבאו מכל קצוות הארץ

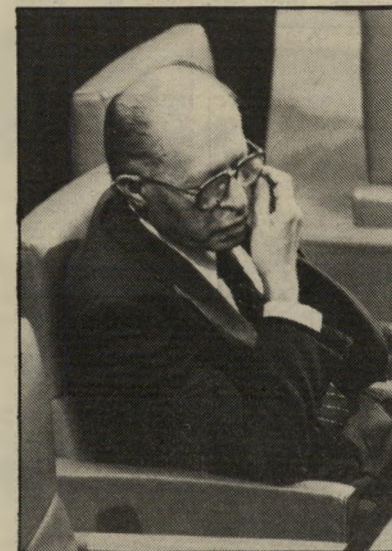
חוקרת גרין
לאן נלך אנחנו?

באוטובוסים ובמשאיות של הקיבוצים (בוז). בגין בגין)...

כנאום מפורסם זה, מעל כימה בכיכר מלכיישראל, ב-26 ביוני 1981, העניק ראש-המשלה מנחם בגין את ההרשאה להשתתף רימונהיד מול מישרדו על מפגיני שלום עכשו. רימון שהביא לרציחתו של אמיל גרינצווייג.

בחוכרת סימן קריאה החדשה. מפרסמת ר"ר נורית גרין, בצד הנוסח המלא של נאום

סימן קריאה 16-17 — רבעון מעורב לספרות; עורכים: מנחם פרי, ניסים קלדרון ומשה רון; הוצאת הקיבוץ המאוחד + סימן קריאה; 634 עמודים (כריכה רכה).

נרשאי-מחקר בגין
הרשאה לרצח אמיל גרינצווייג